

pos ala mia pensa de aquest tre
ball iustamēt exculat me poyue
Impero conllant en lo iouiran
de donadoz de tota los beno qui
aiuda ala bona desfige suppline
lo defalliment dela deslitanie. E
pota los bona proposita a dega
des fins. E vostra senyoria qui
per la virtut comportara los de
fallimēts aqí en stil com en orde:
en lo presēt tractat per mi posare
per iusticiencia e sua veritate

El fenex lo libat del /
valeros e strenu caua
ller E trant lo blanch
Princep x E elat del
Ymperi grech de E d
testinoble. Lo qual son traubt de
Angles en lengua portoguesa. E a
para en vulgar lengua valledana p
lo magnifico: e virtuoe cauallet,
mollé jobanot martord. Lo qual
per mort sua non pogue acabar de
traher sino la tres carta. E a dnat

El Tirante el Blanco demostra que el segle d'or castellà va ser escrit en català (3/3)

Autor: Alex Sendra

Data de publicació: 27-07-2012

Heu sentit a dir que el Siglo de Oro és una traducció d'obres catalanes, atribuïdes a autors castellans? No és un rumor ni una broma. Aquí teniu l'estudi inestimablement meravellós, imponderable i únic de l'Àlex Sendra que ho demostra amb tant rigor i tantes dades, que, un cop llegit, si encara no ho enteníeu, us en convencereu del tot.

5 - EL CASTELLÀ DEL TIRANTE EL BLANCO, LA RAE I LA REALITAT

5.1 - Monte

La traducció correcta de la paraula catalana munt al castellà pot ser "monte", com observem al Tirante: 1497 - Diafebus de Muntalt 1511 - Diafebus de Monte Alto Però no sempre "monte" és una bona traducció; parem atenció ara a aquesta situació de caos descrita en el Tirant: 1497 - E los cavalls del camp sentiren les egües: los uns se soltaven, los altres rompien los dogals, los altres arancaven les staques. Veuríeu anar tots aquells cavalls del camp, uns deçà, altres delà, altres detràs les egües. Com los cavallers del camp veren los seus roçins solts, corrent los uns amunt, los altres avall, exien de les tendes en camises, altres en gipons, e tots staven desarmats. I vegem quina traducció van fer: 1511 - Como los cavallos del campo de los enemigos sintieron las yeguas, los unos se soltavan y otros quebravan los cabestros, los otros arrancavan las estacas; viérades andar sueltos los cavallos por el campo, unos acá, otros allá, otros tras las yeguas. Como los cavalleros del campo vieron sus cavallos sueltos, corriendo los unos al monte, los otros al valle, salían de las tiendas, los unos en camisas, los otros en jubones, y todos estavan desarmados. Aquest error de traducció només és possible si es fa una traducció del català al castellà. I aquest error de traducció dóna un resultat molt semblant a aquestes dues expressions que fa servir el valencià Guillén de Castro: La primera fa: Trepando por estas peñas; / y antes de hacerse pedazos, / rodando del monte al valle / el caballo, tú dejalle, / para ponerte en mis brazos. I la segona: Tomó por esta ladera, / y sin torcelle o paralle, / cayó desde el monte al valle; / donde yo también cayera, / a no arrojarme a este lado / sobre tus brazos. 1 La traducció d'una manera concreta de fer servir amunt en

l'original en català és assimilada pel DRAE des de l'edició 16 del 1936-39 en el cas concret d'aquest terme nàutic: "poner a monte una nave. Fr. Mar. Ponerla en tierra para carenarla". Expressió que fa servir el nostre Colom del barri de la Ribera de Barcelona²: ...muy buena playa para poner navíos a monte... ...mandó poner la nao a monte y los otros navíos,...³ Entre d'altres d'aquell ambient⁴. Però els traductors d'aquella època feien altres males traduccions de munt que donaven com a resultat un incorrecte "monte"? És el moment d'escollar, fins al primer minut complet, (llavors deixeu-lo en pausa, ja l'acabarem de sentir posteriorment), un altre àudio "El Siglo de Oro va ser escrit en català. UN MONTE DE PERSONAS - PENJE - RAC1 20080626 12h51m08s.wmv" que pot trobar a <https://www.youtube.com/watch?v=zfi3e8jqxL8> Heu sentit quasi al final del primer minut com un humorista fent-se passar per un català amb dificultats de parlar castellà, i fent per tant catalanades, fa servir "un monte de personas" on hauria d'haver dit "un montón de personas", cosa que fa riure al presentador del programa de ràdio amb la broma de traduir malament "un munt de persones". Observem ara que fa el traductor d'Ausiàs March: Original d'Ausiàs March – Davant me veig de grans dolors un munt Traducció d'Ausiàs March - Delante mí está un monte de dolores I Cervantes, tant al Quixot: En un asador de un olmo entero, un entero novillo, y en el fuego donde se había de asar ardía un mediano monte de leña, y seis ollas que alrededor de la hoguera estaban. ⁵ Com a La Galatea: Poníaseme delante un monte de dificultades que conseguir el fin de mi deseo me estorbaban⁶. Mentre que Lope de Vega també ens deixa anar això: ponen un monte de miedos. ⁷ El DRAE no ha fet mai de l'entrada "monte" un sinònim de "montón", però de "montón" diu a l'Autoridades del 17348 que "dixose de la voz monte". Ja no ho torna a dir fins al 1884, quan des de llavors fins al present en l'entrada "montón" tornen a dir "de monte". Però contradictòriament amb això, "monte" i "monton" vénen el 1611 al Covarrubias⁹ i no en fa cap relació, tot i que el Covarrubias és ben contemporani d'un munt d'escriptors d'aquella època que fan servir "monte" amb el sentit de "montón"¹⁰. Posteriorment, als diccionaris que ha tret la Real Academia de la Lengua, mai identifiquen "monte" amb "montón" de manera general, sinó que van assimilant traduccions d'usos concrets de munt amb eixe sentit: Una traducció concreta de munt amb el sentit de "montón" és assimilada des de l'Autoridades del 1734, on diuen "Metaphoricamente vale grave estorvo ó inconveniente, que se halla en las dependencias, difícil de vencer o superar" i en cita un exemple d'aquest ús "Yá fabricaba montes de razones, para que no passasse adelante la elección, y todas à su parecer mui justas". A l'edició del 1852 canvien "dependencias" per "negocios", i deixen la resta igual fins als nostres dies. Amb aquest significat poden assimilar els usos de la paraula "monte" com els ja citats de La Galatea i el de Lope de Vega. I també el de la traducció d'Ausiàs March, si no fóra perquè en conservem l'original. També, si es vol, se'n poden assimilar d'altres¹¹. Una segona traducció concreta de munt amb el sentit de "montón" apareix al DRAE del 1803, on afegeixen l'entrada "Montes de oro" amb el significat de "Crecida recompensa, grandes intereses. Úsase de ordinario con los verbos prometer y ofrecer", i així ho deixen fins a l'edició de 1884 on l'entrada la canvien per "Montes de oro, ó montes y maravillas. Expr. Fig. Y fam. Con que se exagera la magnitud ó importancia de lo que se promete ó se espera". Amb aquesta nova accepció poden assimilar d'altres traduccions de munt¹² Resten sense assimilar per part de la RAE traduccions de munt per part del Siglo de Oro com la del "un mediano monte de leña" ja citada d'en Cervantes, i d'altres repartides pel Siglo de Oro.¹³ I finalment, si "monte" realment fóra la forma castellana antiga de dir "montón", com és que el 1511 el traductor del Tirant fa aquestes traduccions? 1497 - De vexella de argent n'i havia tanta que era cosa d'espant, que en una part de la torre n'i havia un munt tan alt, una sobre altra, que plegava fins a la cuberta 1551 - de vaxillas de plata avía tanta que era cosa de espanto, que en una parte de la torre avía un montón tan alto que llegava hasta lo alto de la cámara 1497 - hon hi havia hun gran munt de dobles d'or, e altre de ducats e altre de moneda blanca, e hun altre munt de vexella d'argent 1511 - donde avía un gran montón de doblas de oro e otro de ducados e otro de moneda blanca e otro gran montón de baxilla de plata Com és possible que al llarg de tants anys convisquen les dues formes? Com és que si se suposa que "monte" amb el sentit de "montón" ho feien servir a dojo autors del segle XVI i XVII i fins i tot de principi del XVIII, el Covarrubias no es recorde d'això en l'entrada "monte"? Ha quedat algun rastre en el castellà més actual? Poguera semblar que sí, ja que ens podem trobar que a principi del segle XX l'Emilia Pardo Bazán escriu això: un mediano monte de leña en la chimenea...¹⁴ Això s'assembla molt al fragment del Quixot citat adés. Pot ser casualitat? L'Emilia pardo bazán ho fa servir perquè ho ha llegit al Quijote o perquè es feia servir a principi del segle XX? Parem atenció ara al que ella mateixa confessa el 1886: alumbrada por la claridad del fuego que ardía en el hogar, consumiendo lo que se llama arcaicamente un mediano monte de leña...¹⁵ És a dir: ens ho podem trobar, ja que els referent màxims de la literatura castellana són traduccions del català fetes per catalans que feien espardenyades, però no existeix en el castellà real actual, només existeix a textos castellans antics com a resultat d'una mala traducció, com hem vist que va fer el traductor d'Ausiàs March.

5.2 - Rayo

Continuem, doncs, aprofitant el que obtenim del Tirante per tornar al diccionari de la Real Academia de la Lengua Española. Hem vist com les males traduccions d'amunt i munt del Siglo de Oro com les que fan els traductors del Tirant i d'Ausiàs March són assimilades pel DRAE no en general, sinó que van assimilant casos particulars. Observem un altre cas: Aquest altre fragment del Tirante: 1511 - salía un grand rayo de agua muy clara, que venía del río por caños de plata És comentat per en Riquer: I, 151 – " rayo, en l'original raig, té el valor de 'chorro' " Al Tirante apareixen altres "rayos" de diferents líquids: "rayo de azeyte", traducció de raig d'oli, i "rayo de vino", traducció de raig de vi. Podem trobar al Siglo de Oro el mateix de la mà de Lope de Vega: Las ruedas sonoras / El silencio rompían, / Haciendo a

rayos de agua / Esferas cristalinas¹⁶. ...entró en Valencia, otra cortina en diferente lugar y vióse al Rey Amor en forma de serafín en una cruz, y de los pies, manos y costados salían unos rayos de sangre, hechos de una seda colorada sutilísima, que daban en un cáliz que estaba enfrente...¹⁷ O de Santa Teresa de Jesús: Porque de aquellos pechos divinos adonde parece está Dios siempre sustentando el alma salen unos rayos de leche que toda la gente del castillo conorta¹⁸ Entre d'altres ...Y sin aguardar respuesta, trava de la rama con grandíssima furia, la cual arrancó del árbol, quedándose con ella en las manos. Y salió del lugar donde se arrancó un rayo de sangre que a la reina le bañó las armas...¹⁹ ...Aquí la hartura de los ángeles es sustentada con un rayo de leche...²⁰ ...Alumbró Nuestro Señor á la Reina á primero de este mes, á la noche entra las diez y las once, de una hija, la cual no abrió la boca para tomar el pecho hasta el dia siguiente á medio dia, y aun entonces hubieron de usar de artificio para que la abriese, y lo pudiesen echar algunos rayos de leche; porque de otra manera, aunque le ponía el ama el pezon en la boca, no paladeaba... ²¹ Observada tota aquesta varietat de "rayos" de líquids del Siglo de Oro, anem a veure si els podem trobar als diccionaris oficials del castellà. Observem que al Covarrubias, a l'entrada "rayo", no trobem el que anem buscant. Al primer diccionari de la RAE on ix "rayo", al de 1737, tampoc el trobem amb aquest significat. Tampoc a l'edició del 1780 ni a la del 1783 ni a la del 1791. Fins a l'edició de 1803 ningú no es recorda que "rayo" en castellà se suposa que també pot voler dir "chorro", com "demostra" el Siglo de Oro, i quan ho fan és per al cas concret de la llet que ix d'un pit: DRAE 1803 "Rayo de leche. El hilo, ó caño de leche que arroja el pezon del pecho de las mugeres que crían. Saliens lac è mamma feminae". L'edició en curs és la 22ena edició del 2001 i encara no s'han recordat que en castellà "rayo" s'aplicava a d'altres líquids que no la llet. Amb aquesta entrada afegida el 1803 poden assimilar "rayos de leche" com el citat de Santa Teresa de Jesús. Resten per assimilar d'altres "rayos" com els dos citats de Lope de Vega.

5.3 – Conrear, tastar i 88 paraules castellaness més, amb alioli

Parem ara atenció a l'origen de les paraules segons la RAE. Veurem què suposa consultar-hi les paraules a l'hora de considerar un possible origen català. Vegem primer la trajectòria als DRAE d'un parell de paraules més que apareixen al Tirante: "conrear" i "tastes". Diu el Tirant: 1497 - E véu com lo negre ortolà se'n portava per la mà a la princesa en una cambra que dins l'ort havia, a hon tenia la sua artelleria per a conrear l'ort e per a son dormir. I com el traductor ho va traduir així: 1511 - y vio como el negro ortolano se llevaba por la mano a la Princesa a una cámara que estava dentro del huerto, donde el ortolano tenía su herramienta para conrear el huerto y para su dormir. En Riquer comenta: III, 317 – "'conrear', igual que en l'original, en el sentit de 'cultivar la tierra'". No cal dir que aquesta paraula la trobem en el Siglo de Oro. L'Autoridades en cita una font, diferent a aquesta altra: houo arboles de balsamo. las quales Salomon despues mando plantar / no lexos del lago de A(f)[s]falcides / & conrear.²² "Conrear" no apareix al Covarrubias. Sí que apareix a l'Autoridades de la RAE del 1729 on diuen: "...compuesta de la preposicion Con i del nombre reja, como si se dixera Conrejar...". A l'edició del 1803 afegeixen per primera volta l'entrada "Conreo" amb el significat de "s.m.ant. Beneficio, merced. Beneficium". Així fins que a l'edició del 1884 li canvien l'origen a "conrear" dient "Conrear. (De conreo)...", i això els obliga en aquesta edició a explicar per primera volta l'origen de "conreo", "(del b.lat. conrêdum)". Fins a l'edició del 1914, en què "conrear" ara ja no ve de "conreo", sinó a l'inrevés: "Conreo. m. acción y efecto de conrear" i això els porta a tornar a explicar l'origen de "conrear" i fan aparèixer un tercer origen "Conrear. (Quizá del lat. cum, con, y el gót. Rêdan...)". A la del 1956 ens expliquen un quart origen "Conrear. (Del lat. *conredare, y este del germ. ratan, redan...)". El 1984 torna a ballar l'origen, i van cinc etimologies diferents: "Conrear. (Del lat. *conredare, y este del gót. garêdan...)". El 1992 s'hi refermen: "(Del gót. garêdan... a través del lat. *conredare.)". I finalment a l'edició en curs, la 22ena del 2001, diuen al sisè origen: "Conrear. (Del cat. Conrear, este del lat. Vulg. *corredare, y este del gót. *garêdan...)". És a dir: aquesta paraula abans d'arribar al castellà ha passat per diverses llengües, i de la que més els ha costat recordar-se és precisament de la immediatament anterior a ells. Vegem ara "tastar", que fan servir a textos antics en castellà, tant els escrits per valencians²³ com els suposadament escrits per castellans²⁴. "Tastar" no ve ni al Covarrubias ni a les edicions dels DRAE dels segles XVIII i XIX. El 1914 ho incorporen dient l'origen "Tastar. (De un frec. Del lat. taxâre, tocar.)". Incorporen també "Tasto" i en diuen "(De tastar) ...". Sense apenes variació mantenen eixe origen fins que en les dues darreres edicions, la del 1992 i la del 2001, diuen "De or. Inc.". Doncs si la RAE darrerament manifesta incertesa sobre "tastar" en el castellà, nosaltres sabem del cert l'origen de la paraula "tastes" al "castellà" del Tirante el Blanco. 1497 - a qualsevulla part que tastes la mar, salada la trobaràs. 1511 - a qualquier parte que tastes la mar, la hallarás salada Tot això fa la sensació que a la RAE li costa molt admetre l'origen català de cap paraula. Per aclarir si aquesta sensació té fonament hem de passar de la possible anècdota a la probable categoria: S'agafa una llista de paraules castellaness de les quals actualment la RAE n'admets l'origen català o la possibilitat de vindre del català. Com que el primer diccionari de la RAE, fet en la primera meitat del segle XVIII, es basa en el Covarrubias de 1611, seleccionem d'aquesta llista les paraules que vénen recollides des del Covarrubias per tal de poder seguir-ne la trajectòria durant el màxim de temps possible. Ara ja tenim una llista de 88 paraules on llegir què en diuen des del 1611 fins al 2001, any de l'última edició del DRAE, i per tant poder-ne observar la trajectòria de l'origen oficial al llarg de vora 4 segles per tal de veure quan se li comença a reconèixer la possibilitat de vindre del català. Una volta fet, això és el que trobem:

En roig si ve o pot vindre del català, en gris quan diu que ve d'una altra llengua o no diu res, i en blanc si eixa edició no recull eixa paraula: Comencem el 1611 amb el Covarrubias. De 88 paraules, només a una li reconeix la seua

Feu clic a l'imatge per obtenir una versió ampliada

De les altres el Covarrubias explica qualsevol altre origen que no el català, tot i haver de donar explicacions com aquestes: De "foja" explica que "De estas ay muchas en el albufera de Valencia" i que la paraula ve del grec. De "grao" si fa o no fa, el mateix: "...y va como por gradas baxando el agua en fondura. El mas celebrado de todos en las costas de España, es el de Valencia: tambien en Gandia llaman la salida à la mar Grao; vn curioso tiene por opinion auerse dicho de el verbo Griego grao...". De "pagel" diu "vn pescado conocido en la ribera de Valencia, à donde yo le he comido muchas vezes...". De "pavorde", abans d'explicar que ve del llatí, ens comenta "...particularmente en la Seu de Valencia..." I de "preboste" ens explica aquesta curiositat etimològica "es palabra Francesa, usada en Cataluña...". Passem a comprovar si en el primer diccionari de la RAE, l'Autoridades (1726 – 1739), a alguna altra paraula se li reconeix la possibilitat de catalanitat; observem que no només no se li reconeix la catalanitat a cap de les altres 87 paraules, sinó que a l'única que el Covarrubias li atorgava catalanitat, l'Autoridades li la nega: "Covarr. Dice que es voz Catalana; pero parece haberse tomado de la voz Latina soror..." Tampoc a a cap de les 88 paraules al següent, l'Autoridades de 1770, ni a la primera edició del diccionari Usual de 1780, ni a la de 1783, ni a la de 1791, ni a la de 1803, ni a la de 1817, ni a la de 1822 ni a la de 1832, ni a la de 1843, ni a la de 1852, ni a la de 1869, ni a l'edició de 1884.

Feu clic a l'imatge per obtenir una versió ampliada

A l'edició de 1899 se li reconeix a una d'aquestes 88. A la següent de 1914 a 4 més, i ja en portem un total de 5 de 88. Ni a l'edició de 1925, ni a la de 1936-1939, ni a la de 1947 es reconeix com a possiblement catalana cap de les 83 paraules que falten per adquirir catalanitat. A l'edició de 1956, a 28 paraules més se'ls reconeix la possible catalanitat, i ja en portem 33 de 88. A l'edició següent, la del 1970, se'ls la reconeix a dues paraules més. Això fa 35 de 88. L'edició de 1984 els la reconeix a 21 paraules més. I ja en són 56 de 88. Fins a l'edició de 1984 no tenim reconeguda la possible catalanitat de la meitat de les paraules de la llista de 88. L'edició de 1992 ho fa amb 22 paraules més, entre elles la paraula "sor", de la qual des del segle XVII que estaven avisats de la seua catalanitat pel Covarrubias. En portem 78 de 88. Fins a l'edició en curs, la del 2001, no se'ls reconeix per primera volta la possible catalanitat a les 10 paraules que faltaven de la llista de 88. Després de les 2114 consultes a diccionaris representades en el gràfic, s'observa que a les paraules els atorguen els orígens més diversos abans de reconèixer que vénen del català, i quan ho fan sovint intenten dissimular la contradicció amb el que han explicat abans tot fent compatibilitzar les dues etimologies diferents. Un resum de les impressions generals que hom observa amb tot això es resumeix d'una manera bastant representativa observant la trajectòria de l'etimologia oficial al llarg del temps d'una altra paraula castellana: "alioli". La paraula castellana "alioli" s'incorpora al DRAE a l'edició de 1869 sense dir res de l'origen, el qual s'explica per primera volta en la següent edició, la del 1884, on perpetren aquesta etimologia: "alioli. (Del lat. Allium, ajo, y oleum, aceite)...". Repeteixen el mateix en les edicions de 1899, 1914 i 1925. Abans de la següent edició del diccionari usual, el de 1936-39, la RAE edita el diccionari Històric de 1933, on ens expliquen això: "ALIOLÍ. (Del cat. Alioli) m. Ajiaceite. << Aliolí, voz tomada del catalán...", on el llatí no hi participa gens a l'hora de fer possible eixa paraula en el castellà. Una volta que el Històric de 1933 ha explicat aquesta reconfortant etimologia, què ens expliquen en l'edició de 1936-39? "alioli. (Del lat. Allium, ajo, y oleum, aceite)...". No només hi tornen en aquesta edició, sinó que s'hi refermen en l'edició de 1947. A l'edició de 1956 il·lustren com compaginar dues etimologies incompatibles "Alioli. (Del cat. Alioli, de all, del lat. allium, ajo, y oli, del lat. oleum, aceite)...". Ho tornen a repetir a l'edició de 1970 i a la de 1984. No és fins a l'edició de 1992 que l'etimologia d'"alioli" es desempallega del llatí "alioli. (Del cat. Alioli)...". Si bé de l'anàlisi de la trajectòria de l'etimologia d'unes poques paraules no hauríem de generalitzar, després d'observar més de 90 casos (els 88 de la llista i d'altres que hem tractat també) ja podem fer alguna reflexió amb certa distància del prejudici. Per què fins al 1992 la RAE no reconeix la catalanitat a la paraula "sor", que ja la tenia apuntada al Covarrubias del XVII? Per què fins al 1992 a "alioli" no se li reconeix l'origen autèntic si ja el sabien des de 1933? Ningú de la RAE no sabia que a València fan servir la paraula "allioli"? Tot allò que hem vist que explica el Covarrubias de tantes paraules catalanes, semblen o no semblen excuses de mal pagador? I el que van explicant als DRAE abans d'admetre la possibilitat de catalanitat, generalment ja ben entrats al segle XX? I el que explica l'Autoridades de la paraula "sor", què sembla? De les 88 paraules de la llista i alguna més que hem anomenat, que en fan en total més de 90, ningú no va caure abans en el compte del seu origen català? Cap d'elles reconeguda com a catalana durant segles? Cap ni una?

5.4 – Pinjar

Acabem de parlar de la RAE amb una paraula del Tirante que porta a una de les 88 paraules representades en el gràfic. És el moment de reprendre l'arxiu d'àudio que hem deixat en pausa abans i escoltar-lo fins al final. Els humoristes que acabem de sentir fan veure que mantenen una conversa telefònica que s'acaba quan el presentador, fent també per dos segons d'humorista lingüístic, i per matar el tema ben mort, després d'un evident esforç vocàlic del que sap que la diu grossa entre les grosses, aconsegueix acomiadar-se amb un "penje, penje" en compte d'un "cuelgue, cuelgue". Tornem al Tirant. Observem que fan aquesta traducció: 1497 - ab grans pavesos de barrera que tenien, e banchs pitgats e semblants coses 1511 - y con grandes pavesas de barreras y vancos pinjados y semejantes cosas Com que "bancs pitgats" sí que té sentit en el context, ja que "pitjar" pot voler dir reforçar, que fa per a un aparell blindat de guerra, i "vancos pinjados" no en té, ja que "pinjar" vol dir penjar segons la RAE, parem atenció a aquesta paraula a veure on ens porta: Na Maria Conca i en Josep Guia expliquen²⁵ que en català tenim constància de les expressions ric o penjat i o rich, o penjat, i que en els primers reculls de proverbis castellans apareix tant "o rico o penjado" com "o rico o pinjado". Capten na Conca i en Guia que, tant el Covarrubias com els reculls mateix, han de fer un esforç suplementari per explicar què vol dir això de "pinjado", i conclouen que "....parant esment al fet queafegeix uns mots...explicatius de "pinjado", com hem dit adés, no és gens arriscat de concloure que XI.13 ("o rico o penjado") era una traducció poc afortunada de l'expressió catalana: O ric o penjat...". És a dir, ja són dos usos del verb "pinjar" (el del Tirante el Blanco i el del Refranes Glossados analitzat per na Conca i en Guia) creats pels traductors i que fan un resultat estrany en castellà. Atenguem ara per última volta a la RAE: "Pinjar" ve al Covarrubias del 1611 sense dir que ve del català. A les edicions del DRAE apareix com a paraula castellana des de bon començament, l'any 1737, on només diuen que és paraula antiga. Fins al 1884 no en diuen cap procedència, i ho fan per dir que ve del llatí. El 1914 ja diuen "como el cat. Penjar", i així fins al 1956, quan ja diuen "del cat. Penjar, pinjar". Aquest pinjar català a l'Alcover-Moll no hi és, i en l'edició del 1992 del DRAE l'han llevat, i també han llevat el vincle amb el llatí per dir actualment només "del cat. Penjar". És a dir, per a la RAE, "pinjar" primer tenia una etimologia pròpia, després una etimologia paral·lela a la del català penjar, paraules germanes, filles del llatí ambdues, i finalment ja admet que la paraula castellana és filla de la catalana, i no germana. Tant si atenem l'opinió més respectable de na Conca i en Guia, com si atenem l'opinió més respectada de les últimes edicions del DRAE, "pinjar" ve del català. Arribats per fi a aquest punt, llavors ara, com hem d'entendre això? ...En buen vulgar cordobés / Se dice rico o pinjado...²⁶ No és l'únic que diu que això és parlar castellà:pecan también algunas vezes los castellanos en el mesmo pecado, pero pocas, y una dellas es quando la o es coniunción disiuntiva, poniendo u en lugar de la o, lo qual de ninguna manera me contenta; y si avéis mirado en ello, siempre scrivo o, diziendo: "O rico o pinjado ...²⁷ Si la RAE, na Conca i en Guia tenen raó, això és el fruit de la censura, i van escriure "en buen vulgar cordobés" on abans probablement posava "en bon vulgar valencià", amb una evident intenció descatalanitzadora. O na Conca, en Guia i la RAE s'enganyen, i aquestes dues declaracions del segle XVI no transmeten més que la veritat? Per ajudar-nos a triar una de les dues opcions, reflexionem sobre si l'humorista de la ràdio haguera arribat mai a descriure com van descriure l'any 1554 "dos pendientes de oro con muchos colgantes": ...dos arracadas de oro con muchos pinjantes...²⁸

5.5 – Aína

Vull acabar la conferència amb una catalanada molt discreta. La paraula "aína" apareix en la traducció del Tirant però no en l'original. És una paraula catalana del XVI 29, i és una paraula actual com explica l'Alcover-Moll. És una paraula castellana del segle XVI perquè és del Siglo de Oro, com per exemple del Refranes Glossados³⁰, fet a base de traduir del català com demostren na Maria Conca i en Josep Guia, i també del Tirante el Blanco, tant dels clàssics castellans com el que més, mantinguem-ho sempre present. És una paraula actual del castellà? De ser així, on hem d'anar per trobar-la? Deixem que siga l'Azorín qui ens explique, des del 1929, on diu que va trobar segons quines paraules "castellanes", entre elles "aína": ... Cadiras con asiento de esparto; cadiras, como se decía en el castellano antiguo³¹ y se dice en el valenciano... ...En la casa monovera, las cadiras. El valenciano, que está esmaltado de voces y frases antiguas ya en desuso entre los castellanos de ahora. Hay voces clásicas a manta, como aquí se dice. Sólo en la A, las palabras abondo³², aína³³, arreo (arreu)³⁴, aosadas (aosaes)³⁵, que van y vienen por la parla de los monoveros. Y otros muchos vocablos de sabor castizo... ...Arreo, aosadas, abondo, aína; en Monóvar se habla valenciano; en Elda, castellano; en Pinoso, valenciano; en Salinas, castellano; en Petrel, valenciano; en Villena, castellano. Mosaico variado de valenciano y castellano.³⁶ L'explicació més senzilla sembla que aquest "se decía en el castellano antiguo" d'Azorín només vol dir que apareixen en textos antics, com són el Tirante el Blanco, el Refranes Glosados, Cristobal Colón, la Celestina i el Quixot, obres escrites per catalans en la seua llengua, i fetes passar per castellanès. I no en queda actualment rastre a la Castella real perquè abans tampoc hi era, a la real.

6 -CONCLUSIÓ

No podem diferenciar el castellà del Tirante el Blanco del castellà d'altres obres de la seua època suposadament escrites en castellà originalment. Com que afortunadíssimament disposem de l'original en català, podem constatar les peculiaritats causades pel fet de ser una traducció del català, i comprovar a continuació que aquestes irregularitats, les quals més concretament entren en la categoria d'espardenyades, són generals arreu del Siglo de Oro castellà.

Observada la traducció mostrada pel Tirante el Blanco de 1511 del Tirant lo Blanch de 1497, podem veure com el Siglo de Oro va ser escrit en català i traduït d'una manera semblant, cosa que confirma el que n'afirma en Jordi Bilbeny.

Descarregueu l'article complet en PDF

Àlex Sendra

L'Olleria, Teatre Cervantes, 28 de maig del 2011

1 GUILLÉN DE CASTRO, Comedia de Don Quijote de la Mancha [c 1608]; Eduardo Juliá Martínez, Real Academia Española, Madrid, 1926, p. 331 i 332.

2 JORDI BILBENY, "La casa barcelonina d'En Cristòfor Colom que els censors van intentar situar a Sevilla"; 5è Simposi sobre la descoberta Catalana d'Amèrica, Arenys de Munt, novembre del 2005.

3 ANÒNIM, Diario del primer viaje de Colón; ob. cit., p. 130.

4 ...poner a monte carracas... BARTOLOMÉ DE LAS CASAS, Historia de las Indias; ob. cit., p. 1045. ...poner a monte los navíos.... GONZALO FERNÁNDEZ DE OVIEDO, Historia general y natural de las Indias [1535–1557]; Juan Pérez de Tudela Bueso, Atlas, Madrid, 1992, vol. III, p. 289. ...el navío que envió abajo es menester echarlo a monte... PEDRO DE VALDIVIA, A Hernando Pizarro [Cartas que tratan del descubrimiento y conquista de Chile], 1545; Francisco Esteve Barba, Biblioteca de Autores Españoles, Madrid, 1960, p. 24.

5 MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA, Segunda parte del ingenioso caballero don Quijote de la Mancha; ob. cit., p. 792.

6 MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA, La Galatea; ob. cit., p. 49.

7 LOPE DE VEGA CARPIO, Comedia nueva del perseguido [1604]; Silvia Iriso i María Morrás, Milenio, Lleida, 1997, p. 275.

8 <http://buscon.rae.es/ntlle/SrvltGUISalirNtlle>.

9 <http://bib.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/bne/80250529545703831976613/index.htm>.
<http://bib.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/bne/80250529545703831976613/ima0969.htm>.

10 el arroyuelo començó a crecer. Y fue de suerte que, recogiendo un monte de agua y tomando de atrás la corrida, vino con tan grande ímpetu, que llevando piedras y árboles consigo derribó el edificio... ALONSO DE VILLEGAS, Fructus sanctorum y quinta parte del Flossanctorum [1594]; Josep Lluís Canet Vallés, LEMIR, Valencia, 1988, p. 187R. verás un monte de acero / sobre esta pequeña barca... ANTONIO MIRA DE AMESCUA, El mártir de Madrid [1619]; Miguel González Dengra, Universidad de Granada, Granada, 2001, p. 457. se acometieron en la fuerza de su poder, dándose tan crueles y fuertes golpes que vn gran monte de herreros semejava ... JERÓNIMO FERNÁNDEZ, Belianís de Grecia [1547]; Lilia E. F. de Orduna, Reichenberger, Kassel, 1997, vol. II, p. 46.

11 ará de un monte de fatigas, un dulce Tabor de glorias ... FRANCISCO GARAU, El sabio instruido de la Gracia [1703]; CORDE, RAE, Madrid, 2003, p. 30. un monte de sentimientos... SOR JUANA INÉS DE LA CRUZ, Poesía. Lírica personal [1666-a 1695]; Alfonso Méndez Plancarte, Fondo de Cultura Económica, México-Buenos Aires, 1951, p. 214. le encubría el Demonio un monte de sobervia, que deseava introducir en su alma ... BERNARDO DE TORRES, Crónica Agustina [1657]; Ignacio Prado Pastor, Imprenta de la Universidad Nacional Mayor de San Marcos, Lima, 1974, p. 644.

12 Si Fulano diere a la tal yglesia un monte de oro... HUGO DE CELSO, Repertorio universal de todas las leyes de estos reinos de Castilla [1540–1553]; María Jesús Vidal Muñoz i Mariano Quirós García, CILUS, Salamanca, 2000, fol. LXXVIIIV. ¿Quién ha de creer haya en el mundo juez tan malo, descompuesto ni desvergonzado -que tal sería el que tal hiciese-, que rompa la ley y le doble la vara un monte de oro?... MATEO ALEMÁN, Primera parte de Guzmán de Alfarache; ob. cit., p. 137. mas ahora tendré bello dinero, / que [he enviado] a Samaria y Galilea / más de cuarenta y

cinco mil lechones, / que me valdrán un monte de doblones... LUÍS QUIÑONES DE BENAVENTE, Entremés de los condes [1645]; Hannah E. Bergman, Castalia, Madrid, 1984, p. 250.

13 pero después es la tierra llana y buena e muye tienen un monte de sal, que abunda a toda aquella tierra... MARTÍN FERNÁNDEZ DE ENCISO, Suma de geografía que trata de todas las partidas y provincias del mundo [1519]; José Ramón Carriazo Ruiz, CILUS, Salamanca, 2003, fol. LVIIIr. levantaron los vientos un monte de aguas, y arrojándole sobre el naufragio temerario... ..Una de las naves se fue a Pique cubierta de un monte de olas... COSME GÓMEZ DE TEJADA, León prodigioso [1636]; Víctor Arizpe, Abraham Madroñal, Edición electrónica (Madrid), 2000, fol. 10v. ciudad grande cuando la poseían los portugueses, hoy un monte de ruinas a violencia de los estragos que en ella hicieron... CARLOS DE SIGÜENZA Y GÓNGORA, Infortunios de Alonso Ramírez [1690]; Lucrecio Pérez Blanco, Historia 16, Madrid, 1988, p. 83.

14 EMILIA PARDO BAZÁN, San Francisco de Asís. Siglo XIII; Imp. de Alrededor del mundo, Madrid, 1903, vol. I, p. 22.

15 EMILIA PARDO BAZÁN, Los pazos de Ulloa [1886]; Nelly Clémessy, Espasa-Calpe, Madrid, 1987, p. 141.

16 LOPE DE VEGA CARPIO, La Dorotea; 1988; ob. cit., p. 175.

17 LOPE DE VEGA CARPIO, El peregrino en su patria [1604]; Juan Bautista Avallé-Arce, Castalia, Madrid, 1973, p. 233.

18 SANTA TERESA DE JESÚS, Las moradas del castillo interior [1577]; Dámaso Chicharro, Biblioteca Nueva, Madrid, 1999, p. 438.

19 PEDRO DE LA SIERRA, Espejo de príncipes y caballeros [segunda parte, 1580]; José Julio Martín Romero, Centro de Estudios Cervantinos, Alcalá de Henares, 2003, p. 67v.

20 FRAY LUIS DE GRANADA, Adiciones al Memorial de la Vida Cristiana [1574]; Fray Justo Cuervo, Imprenta de la hija de Gómez Fuentenebro, Madrid, 1907, p. 300.

21 LUIS CABRERA DE CÓRDOBA, Relación de las cosas sucedidas en la corte de España desde 1599 hasta 1614 [c. 1599 – 1614]; Imprenta de J. Martín Alegría, Madrid, 1857, p. 166.

22 ANÒNIM, De las mujeres ilustres en romance [1494]; Harriet Goldberg, Hispanic Seminary of Medieval Studies, Madison, 1995, fol. 50v.

23 "Señor, non me mandedes tomar plazer de bestias, ca contento soy de los plazer angelicales e non quiero taster de otros plazer"... , a otros da enpuxón de luxuria, diziendo: - "¿E por qué non tasteré yo de aquel peccado?... SAN VICENTE FERRER; ob. cit., p. 420. habiendo tastado ciertos vinos en la isla de Candía... JUAN DE TIMONEDA, La comedia de los Menemnos. Traducción de Plauto [1559]; Sociedad de Bibliófilos Españoles, Madrid, 1948, p. 331. Si medio pan he comido tastando la olla... ..torno a taster la olla... JUAN DE TIMONEDA, Comedia llamada Cornelia [1559]; Sociedad de Bibliófilos Españoles, Madrid, 1948, p. 358.

24 El que dixo que la vida / perder fue extremo daño / non tastó del mal estraño, / como yo de tu partida; VV.AA., Cancionero castellano del s. XV de la Biblioteca Estense de Módena [1400–1500]; Marcella Ciceri, Ediciones Universidad Salamanca, Salamanca, 1995, p. 169. Edulium. segund suso se dixo viene de edendo. y es el primer taste o gusto delo que se ha de comer. ...Specimen es aquello poco que por muestra se suele enseñar al comprador: como pedaços de pannos & taste o gusto en cosas de beuer & de comer ... ALFONSO DE PALENCIA, Universal vocabulario en latín y en romance [1490]; Gracia Lozano López, Hispanic Seminary of Medieval Studies, Madison, 1992, fols. 126v i 466r. que en olerlas sean fedientes y en tastandolas sean amargas... FRAY VICENTE DE BURGOS; ob. cit., fol. 45v.

25 MARIA CONCA I JOSEP GUIA; ob. cit., p. 219 i de la 224 a la 227.

26 CRISTÓBAL DE CASTILLEJO, Aula de cortesanos [1547]; J. Domínguez Bordona, La Lectura, Madrid, 1928, p. 183.

27 JUAN DE VALDÉS, Diálogo de la lengua [1535-1536]; Cristina Barbolani, Cátedra, Madrid, 1990, p. 166.

28 FRANCISCO LÓPEZ DE GÓMARA, La primera parte de la Historia natural de las Indias [1554]; Irma Caballero Martínez, CILUS, Salamanca, 2000, fol. 65R.

29 ...Tota dona y la gallina | que va massa, pertse ayna ... ANDREU MARTÍ PINEDA (Xàtiva, [?] - València, ca. 1566), Consells a una casada; vv. 83-84, de Cançoners satírics valencià; edició de Ramon Miquel i Planas, Barcelona, 1911. [http://perso.wanadoo.es/lipmic/Poecat/pineda.htm#Consells a una casada](http://perso.wanadoo.es/lipmic/Poecat/pineda.htm#Consells%20a%20una%20casada)

30 La muger y la gallina, por mucho andar se pierde ayna. MARIA CONCA I JOSEP GUIA; ob. cit., p. 241 (III.21).

31 Segund plañeron sus lloros / los que por la cruda guerra / de Greçia fueron vençidos, / se fallan cadiras, coros, / por vos, quien jamás non yerra, / ynibidos... ANTÓN DE MONTORO, Cancionero [c 1445-1480]; Marcella Ciceri, Julio Rodríguez Puértolas, Universidad de Salamanca, Salamanca, 1991, p. 155.

32 ... ¿Sabrá oraciones abondo? / Pedro Porque sé que sé infinitas ... MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA, Comedia famosa de Pedro de Urdemalas [Ocho comedias y ocho entremeses nuevos nunca representados], 1615; Florencio Sevilla Arroyo, Antonio Rey Hazas, Centro de Estudios Cervantinos, Alcalá de Henares, 1995, p. 822.

33 ... la mujer y la gallina por andar se pierden aína... MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA, Segunda parte del ingenioso caballero don Quijote de la Mancha; ob. cit., p. 1034.

34 ARIADNA DURAN; ob. cit.: DRAE recull la forma "arreo" amb el significat de "sucesivamente", accepta que prové del català arreu.>>

35 osadas que otro conocié peor el vino... FERNANDO DE ROJAS, La Celestina. Tragicomedia de Calisto y Melibea; 2000; ob. cit, p. 101. a osadas que nunca estos perros... FRAY BARTOLOMÉ DE LAS CASAS, Historia de las Indias; ob. cit., p. 1810. A osadas que halló Nuestro Señor caudal... SANTA TERESA DE JESÚS, Carta al P. Jerónimo Gracián. Ávila, agosto de 1578 [1578]; Silverio de Santa Teresa, El Monte Carmelo, Burgos, 1922-1924, vol. II, p. 253. ¡A osadas!, que me paga el vuestro brío... LOPE DE VEGA CARPIO. Las Batuecas del Duque de Alba; ob. cit., fol. 36R. "coneix al segle XV i durant una bona meitat del segle XVI una extraordinària florida; és a l'època de La Celestina fins a la de santa Teresa que estigué força en voga. A la XVII centúria entrà en decadència" - GERMÀ COLÓN I DOMÈNECH, Problemes de la llengua a València i als seus voltants; Universitat de València, València, 1987, p. 58 i 59. "Fora del català, el castellà medieval coneixia la forma paral·lela a "osadas", amb les variants "osadas", "ausadas" i "asuadas". Aquesta forma va ser viva fins al Segle d'Or, amb valors semblants al valencià ausades... ...es manté viva a Múrcia, on és un préstec del català..." PELEGRÍ SANCHEZ CREMADES, Actes del Tretzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes; Universitat de Girona 8-13 de setembre de 2003, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2007, vol. II, p. 421.

36 AZORÍN (JOSÉ MARTÍNEZ RUIZ), Superrealismo. Prenovela [1929]; Domingo Ródenas, Cátedra, Madrid, 2001, p. 310.